

מתי נכון להניח תפילין של ר"ת ?

במסכת מנחות (לד :) הובאה מחלוקת רש"י ור"ת בעניין סדר הפרשיות והנחתן בתוך הבתים של התפילין, לדעת רש"י הפרשיות הן כסדרן בתורה: קדש לי, והיה כי יביאך, שמע ישראל, והיה אם שמוע. ואליו לדעת ר"ת, הויות באמצע, כלומר : קדש לי, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, שמע ישראל. ומרן השו"ע פסק (בסי' לד) כדעת רש"י וכן מנהג העולם.

כתב ילקוט יוסף בסי' לדי' בס"ק ד' שאע"פ שמרן השו"ע כתב, שלא יניח תפילין ר"ת אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות. ומ"מ בזמן הזה שהנחת תפילין דר"ת נפוצה גם אצל אברכים ובעלי בתים יראי שמים, אין לחוש יותר ליוהרהר, ולכן מצוה שכל אחד ואחד יחוש לדברי גדולי הפוסקים שסוברים כדעת רבינו תם.

אם תתבונן בבית הכנסת כיום תראה שישנם אנשים שנוהגים להחליף את תפילין של רש"י בתפילין של ר"ת בעיתים שונים: לפני חזרת הש"ץ או אחרי הקדושה של החזרה או לפני "אשר" או אחרי "עלינו לשבח". האם הם עושים כדן? ומתי נכון להניח את תפילין של ר"ת ?

א. האם מותר להניח תפילין של ר"ת באמצע חזרת הש"ץ? האם יכול לענות על ברכות החזרה או על קדיש וקדושה בהנחת תפילין של ר"ת בין תפילה של היד לתפילה של ראש ?

איתא במסכת מנחות לו. אביי ורבא דאמרי תרויהו לא סח מברך אחת, סח מברך שתיים, תנא סח בין תפילה (התפילין של יד) לתפילה (התפילין של ראש) עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה.

פרש"י סח בין תפילה (של יד) לתפילה (של ראש) ולא בירך על של ראש אלא סמך על הברכה הראשונה אז עבירה היא בידו. ותוס' (ד"ה עבירה) מדייק מלשונו של רש"י שאם סח וברך אזי שרי וליכא איסורא אלא אדרבה מצווה ושכר ברכה.

כתב הרא"ש בהלכות תפילין (אות טו) סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה שמפני קיום מצוות תפילין ותיקונן, יתקיים באנשי המלחמה שנאמר "וטרף זרוע אף קודקוד" (מעדני יום טוב אות ע.). ואף ליהא שמיה רבה ולקדושה ולענות אמן אין להפסיק. ובהלכות תפילין עתיקתא כתב אם סח שיחת חולין חוזר עליה מעורכי המלחמה. ואם הפסיק לומר קדושה ויהא שמיה רבה, אין חוזר עליה מעורכי המלחמה אלא חוזר ומברך שתיים, מפני שהתפילין טעונות שתי ברכות, ואם הפסיק ביניהם ואמר קדושה בטלה הברכה הראשונה וצריך לברך ב' ברכות על של ראש, ואין זה עבירה גדולה כל כך לחזור עליה מעורכי המלחמה, ומ"מ איכא איסורא שגורם לברכה שאינה צריכה.

אבל הבית יוסף (בסי' כה בד"ה ולא יפסיק) מביא את המרדכי שכתב בשם ר"ת שאם ענה קדיש וברכו בינתיים (בין תפילה לתפילה) אין זה הפסק, אחרי שאין יכול להניחה (את התפילה) עד שיענה עם הציבור, אין הפסק, אחרי שצורך הוא זה לו וצריך להקדימו עכ"ל. משמע מדבריו שצריך להפסיק ולענות קדיש וקדושה ואינו צריך לחזור ולברך.

והאגור כתב בשם הרשב"א שיכול להפסיק בין של יד לשל ראש לענות קדיש וקדושה, אבל צריך לחזור ולברך על של ראש ואפילו כאשר הפסיק ושמע (ולא ענה) דשומע כעונה. והבית יוסף כתב לעניין הלכה שותק ושומע הוי כעונה לעניין לצאת ידי חובה ענייה, אבל לעניין שיחשב הפסק לא הוי כעונה.

כתב מה"ר ישראל (תרומת הדשן) סי' ק"ז לסמ"ק שכתב שבחול המועד טוב להניח תפילין בלא ברכה אעפ"כ אסור לדבר ולהסיח בין תפילה לתפילה דהא דאמרינן סח בין תפילה לתפילה עבירה היא בידו, אין הטעם דוקא משום דמביא עצמו לברכה שאינה צריכה לו, אלא בלא זה יש עבירה להסיח.

השו"ע (בסי' כ"ה ס' ט"י) פסק כמו הרא"ש, שאסור להפסיק בדיבור בין תפילה של יד לתפילה של ראש, ואם הפסיק מברך על של ראש "על מצות תפילין". אם סח לצורך תפילין אינו חוזר ומברך, אם שמע קדיש או קדושה בין תפילה של יד לתפילה של ראש, לא יפסיק לענות עמהם אלא שותק ושמע ומכיוון למה שאומרים.

השו"ע לא פסק כמו רש"י שמוותר לדבר אם חוזר ומברך, מכיוון שכל שאר הפוסקים חולקים עליו. אבל מדוע השו"ע לא פסק את המרדכי שמוותר לענות על קדיש וכו' ואין צריך לחזור ולברך? נראה לי להסביר שמכיוון שהב"י (בד"ה כתוב) הביא את מה"ר ישראל שגם בחול המועד שאין מברכים על תפילין, יש עבירה להסיח, **שאינו עיקר הטעם משום שמביא את עצמו לברכה שאינה צריכה, אלא הסיחה עצמה היא עבירה** עכ"ל והב"י אמר שהביא ראיות לדבר, ונראה לי שכך גם סבר הב"י הראיה שלכאורה אפילו לשמוע קדיש וקדושה בין תפילה לתפילה היה צריך להיות אסור (שומע כעונה), לולא הכלל של הב"י לעניין הלכה שותק ושומע הוי כעונה לעניין לצאת ידי חובה ענייה, אבל לעניין שיחשב הפסק לא הוי כעונה. ולכן השו"ע גם כתב שהמקרה היחידי שמוותר להסיח רק לצורך התפילין עצמם (כדאמרינן בברכת המוציא).

יוצא מהאמור לעיל שגם בתפילין של ר"ת אין להסיח או לענות על קדיש וקדושה אפילו שאין מברכים עליהם (ראיה מחול המועד) (כ"כ המ"ב בס"ק כ"ח לענין להסיח, אבל בס"ק ל"ו מתיר לענות על קדיש וקדושה בהנחת תפילין של ר"ת). ראיה נוספת מהשו"ע בס' י"א שאם סח לצורך תפילין אינו חוזר ומברך. משמע שלכתחילה אסור להסיח בין ברכת "להניח" ובין הנחת תפילין של יד אפילו בדברים שהם לצורך תפילין (מ"ב בס"ק לד), וק"ו מי שמניח תפילין של ר"ת בחזרת הש"ץ **שלכתחילה** מביא את עצמו לענות על ברכות החזרה, באמצע הנחת תפילין, שאסור לו לענות. ראיה נוספת מזה שהשו"ע לא מבין את דין הסיח בין תפילה לתפילה בהלכות תפילין של ר"ת בס' לד', מובן שאין חילוק בזה בין רש"י לר"ת. ראיה נוספת מובאת בב"י (בד"ה ויברך) בשם האגור שמצא בספר הזוהר בפרשת פנחס מאמר של רשב"י שתפילין אינן על מוחא לקבל זכור, ותפילין דדרועא שמאלא על ליבה לקבל שמור, ומה זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, אף הכא הברכה אחת לתרוייהו ולא צריך לאפרשא בשהייה בעלמא בין דא לדא עכ"ל. משמע שאסור לשהות ביניהם וק"ו שאסור לענות על דברים שבקדושה. והב"י מסביר שאין הזוהר מכריע שלא לברך אלא ברכה אחת על התפילין, דהא אפשר דאיהו נמי סבר דמברך שתים ומה שאמר אף הכא ברכה אחת לתרוייהו, היינו לומר דברכת להניח קאי נמי אשל ראש, ומ"מ אין להפסיק ביניהם. וכ"כ הבן איש חי (ש"א פ' וירא סכ"ו) שמי שלובש תפילין ר"ת לבדו, ונזדמן לו קדיש וקדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש לא יפסיק, אע"ג דבזה אין ברכה ואין הפסק, עם כל זה לפי הטעם

של הר"ן והלבוש, דסבירא להו דהא דאין פוסקין משום דכתיב "והיו" שצריך שיהיו הויה אחת לשניהם, ובספר מנחת אהרון כתב בזה טעם ע"פ הסוד, ע"כ צריך להיזהר גם בשל ר"ת אע"ג דליכא הברכה בזה. ראייה נוספת בסי' לד' בב"י (בד"ה ומצאתי) שמביא תשובות מהרי"ל סי' קל"ז שאומר דשל רש"י יהיו עליו בשעת ק"ש ותפילה כיוון דנהוג עלמא כרש"י ולא יפרוש מן הציבור לעשות אגודות אגודות, ואחר התפילה יניח של ר"ת. וכ"כ בשו"ע בס' ב' והמ"ב בס"ק יד כתב בפרוש ולא כאילו החולצין תפילין דרש"י ומניחין דרבינו תם תכף לאחר קדושה של שמונה עשרה. ובאמת מלבד שעושין שלא כדין (שכתב השו"ע בס"י כה ס' יג שנהגו העולם שלא לחלוץ את התפילין עד אחר קדושת "ובא לציון") גם צריך לכיוון בתפילת י"ח להשיץ ולא לעסוק בדבר אחר.

מאיך גיסא המ"א בס"ק יז' כתב שהמניח בחול המועד בלא ברכה רשאי לענות דליכא איסורא בזה אלא משום שגורם ברכה. לכאורה זה סותר את מה שכתב המ"א בס"ק יד' שאסור להפסיק דגורם ברכה ואפילו לאותן שמניחין בחול המועד בלא ברכה אפילו הכי עבירה היא להסיח. לבושי שרד מסביר שבסעיף יד' מדובר שגם בחול המועד אסור להסיח אבל בסעיף יז' מדובר שמותר לענות על קדיש בחול המועד. משמע שלפי המ"א מותר לענות על קדיש באמצע הנחת תפילין של ר"ת.

יעויין בהליכות עולם (ח"א פ' וירא אות ח) שכתב שיש כאן ספק ספיקא להקל, חדא דאין חיוב בהנחת תפילין ר"ת אלא מספק, ועוד שדעת המרדכי בשם ר"ת שמותר לענות על קדיש וקדושה גם בתפילין של רש"י, לכן בתפילין של ר"ת מותר לענות קדיש וקדושה. וכ"כ ילקוט יוסף בסי' לד ס"ק ה' שאם שמע קדיש וקדושה או שאר ברכות בין הנחת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש בתפילין של ר"ת, יענה אמן וקדושה. ועל הצד היותר טוב יחזור וימשמש בתפילין של יד ויהדקם, ואין צורך לחלוץ אותם לגמרי. בס"ק ו' כתב שהנוהגים להניח תפילין דרבינו תם באמצע תפילת החזרה של הש"ץ, לא יפה עושים, שאע"פ שרשאים לענות אמן דברכות באמצע הנחת תפילין של ר"ת, מ"מ כיון שגם בזה יש מחמירים, ראוי שלא להביא את עצמו לכתחילה לידי כך, ורק אם במקרה התחיל להניח תפילין של יד של ר"ת, ובמפתיע שמע קדיש וקדושה יענה. ובפרט שיש להיזהר להקשיב לחזרת הש"ץ, ואף לעיין בספר באמצע החזרה יש להימנע.

ב. האם מותר בחזרה להתעסק בדברים שלא קשורים כגון הנחת תפילין ר"ת?

כתב השו"ע בסי' קכד בס' ד-ז' כששליח ציבור חוזר התפילה, הקהל יש להם לשתוק ולכוון לברכות שמברך החזן ולענות אמן. ואם אין תשעה מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה, ולכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין תשעה זולתו ויכוון לברכת החזן. על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו. ויענו אמן אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפילה בן אותם שלא יצאו, ובכוונה שיכוון את בליבו אמת היא הברכה שברך המברך ואני מאמין בזה.

והמ"ב בס"ק יז' שיש להיזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ. ובס"ק כב' (על כל ברכה שאדם שומע...אומר ברוך הוא וברוך שמו) מסביר שאם מזכירים צדיק בשר ודם צריך לברכו, שנאמר "זכר צדיק לברכה", צדיקו של עולם, על אחת כמה וכמה. ובס"ק יז' כתב יש להיזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ. כתב בספר עוד יוסף חי (פ' תרומה ס"ו) בשם עולם תמיד בשם רבינו יונה ז"ל, המכווין בשעת חזרת התפילה, מעלה עליו הקב"ה כאילו התפלל

שלוש תפילות, האחת שכבר התפלל בלחש, והשני שומע כעונה, והשלישי שעונה אמון כמברך, הרי שלוש, ונמצא שהנזהר בזה הוא כאילו התפלל ביום שבע תפילות, אחת ערבית, ושלוש בשחרית ושלוש במנחה. וכ"כ הרד"א בתחילת ספרו בשם ה"ר אברהם בן שושן שג' תפילות שאנו מתפללים בכל יום, יש בכל אחת י"ט ברכות, ועולים ז"ן (בגימטרייה) ברכות. וראה כמה גדול שכר המתפלל עם הציבור, כי תפילה אחת שמתפלל עמהם נחשב לו שכר כמתפלל ערב, בוקר וצהריים ביחיד. כיצד : תפלתו בלחש י"ט ברכות, וחייב אדם שלא לדבר בעוד שש"צ מחזיר התפילה ושיכוון לשמוע ברכתיה, ושומע כעונה הרי י"ט ברכות אחרות, וחייב אדם לענות אמון אחר כל ברכה וברכה, ואמרו חז"ל (ברכות לב :) גדול העונה אמון יותר מהמברך, הרי כאילו בירך י"ט ברכות אחרות, נמצא כי בתפילה אחת עם הציבור כתקנה נותנים לו שכר ז"ן ברכות (מובא בב"י בסי קכד' בד"ה וכתב). כתב כף החיים פלאגי (פט"ו אות נב) דבחזרת הש"ץ לא יביט בחידושי דינים שיש בתוך סידור התפילה, ומכל שכן לראות ספרים אחרים, אפילו עיון בעלמא דרך העברה, אלא יתן דעתו לשמוע כל ברכות שמונה עשרה מפי הש"ץ מתחילתם ועד סופן. ובכף החיים סופר (אות טז) הביא בשם הסולת בלולה שכתב בשם ר"ח, דבעת קריאת התורה או חזרת הש"ץ התפילה, אסור לו לעסוק בתורה, דאין לערב תיקון בתיקון, כי לכל אחד זמן בפני עצמו, ומשמע דאף להרהר בדברי תורה אסור. ולפי דברי האר"י ז"ל שהחזרה יותר מעלתה מתפילת העמידה, ושניהם בכלל החיוב. ואם כן לא מי שלא יתן דעתו לכוון על הש"ץ מתחילת החזרה ועד סופה מילה במילה, הרי לא קיים מצות תפילה החזרה כתקנתה.

מהאמור לעיל יוצא שלכתחילה לא יניח תפילין ר"ת בחזרת הש"ץ, שלא רק שהוא מפסיד ז"ן ברכות אלא גם יש איסור להתעסק בדברים אחרים שלא קשורים לתפילה.

ג. האם מותר להניח תפילין ר"ת לפני אשרי?

כתב השו"ע בסי' כה ס' יג שנהגו העולם שלא לחלוץ את התפילין עד אחר קדושת "ובא לציון". והרמ"א הוסיף שיש מי שכתב על צד הקבלה שלא לחלוץ עד שאמר בהם שלוש קדושות וארבע קדישים, דהיינו לאחר קדיש יתום, והכי נוהגים המדקדקים.

המ"ב בס"ק נו' מסביר שישנה טעות סופר ברמ"א וצ"ל שלוש קדישים וארבע קדושות : "ברכו את ה' " נחשב אחד, שהיא דבר שבקדושה, וקדושת "שפה ברורה" -שניה, וקדושת העמידה, וקדושה "ובא לציון". ומשמע מפרי מגדים ושאר האחרונים דבמקומות שנוהגים לומר קדיש יתום אחר "עלינו לשבח", טוב לחלוץ את התפילין אחר קדיש יתום.

והשו"ע בסי' לד בס' ג' כתב יניח של רש"י ויברך עליהם ויהיו עליו בשעת קריאת שמע ותפילה, ואחר התפילה יניח של רבינו תם בלא ברכה עכ"ל. משמע מפשט השו"ע שרק לאחר התפילה מותר להניח תפילין של ר"ת.

האור לציון (ח"ב פ"ג אות ח) כתב שיניח תפילין של ר"ת לאחר "ובא לציון", ובשו"ת יביע אומר (ח"ג ס"ד אות ב) כתב, שלפי מה שכתבו כמה האחרונים בשם האר"י ז"ל שאין לחלוץ התפילין עד לאחר "עלינו לשבח", הכא נמי שאין להניח תפילין ר"ת עד לאחר כל התפילה. אולם נראה דאי משום כך לא איריא, דכל כרחך לא כתבו כן הפוסקים אלא שחולץ התפילין מכל וכל, אבל שמניח

מיד במקומן תפילין דר"ת אכתי שמא דמאריה עליה , ולכן מצטרפים שניהם לאמירת סכום הקדושות והקדישים. ואדרבה יש לומר דטוב לומר לפחות קדושה אחת של "ובא לציון" עם תפילין ר"ת. וכן הביא סיוע לדבריו מהספר תורת חיים סופר שכתב, שמנהג הספרדים להניח תפילין דר"ת קודם קדושת "ובא לציון". ובספר ילקוט יסף סי' לד ס"ק ז' כתב שיש נוהגים להניח תפילין דר"ת אחר "עלינו לשבח", ויש נוהגים להניח קודם קדושת "ובא לציון", כדי שיאמרו קדושה אחת, וכן ראוי לנהוג. אולם כל זה אם הציבור כולו ממתין להנחת תפילין קודם "אשרי", אבל יחיד המתפלל עם הציבור, ואם יפסיק קודם אשרי כדי להניח תפילין ר"ת, יפסיד אמירת קדושה "ובא לציון" עם הציבור, באופן כזה נכון שיניח תפילין דר"ת אחר התפילה.